

«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРАСЫ: ЖАҢА АШЫЛЫМДАР МЕН ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР» атты «XIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

20–21 мамыр, 2021 жыл

PROCEEDINGS
of International Scientific and Methodical Conference
«XIII Orazbayev Readings» on the theme
«HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE
OF ANCIENT AND TRADITIONAL SOCIETIES
OF CENTRAL ASIA:
NEW DISCOVERIES
AND INTERDISCIPLINARY RESEARCH»

20–21 may, 2021

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-методической конференции
«XIII Оразбаевские чтения» по теме
«ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ
НАСЛЕДИЕ ДРЕВНИХ
И ТРАДИЦИОННЫХ ОБЩЕСТВ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: НОВЫЕ ОТКРЫТИЯ
И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ»

20–21 мая, 2021 г.

«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ МҰРАСЫ:
ЖАҢА АШЫЛЫМДАР МЕН ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР» атты
«XIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

КАЗАК
УНИВЕРСИТЕТИ
БАСПАҮЙІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ И СПОРТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ОРТАЛЫҚ МУЗЕЙІ
«ТАҢБАЛЫ» ТАРИХИ-МӘДЕНИ ЖӘНЕ ТАБИҒИ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОРЫҚ-МУЗЕЙІ
«ЕСІК» МЕМЛЕКЕТТІК ТАРИХИ-МӘДЕНИ ҚОРЫҚ-МУЗЕЙІ

«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-
МӘДЕНИ МҰРАСЫ: ЖАҢА АШЫЛЫМДАР МЕН ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР» атты
«XIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

20–21 мамыр, 2021 жыл

PROCEEDINGS
of International Scientific and Methodical Conference
«XIII Orazbayev Readings» on the theme
«HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE OF ANCIENT AND TRADITIONAL SOCI-
ETIES OF CENTRAL ASIA: NEW DISCOVERIES AND INTERDISCIPLINARY RESEARCH»

20–21 may, 2021

МАТЕРИАЛЫ
международной научно-методической конференции
«XIII Оразбаевские чтения» по теме
«ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ ДРЕВНИХ И ТРАДИЦИОННЫХ ОБЩЕСТВ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: НОВЫЕ ОТКРЫТИЯ И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ»

20–21 мая, 2021 г.

Алматы
«Қазақ университеті»
2021

Редакция алқасының төрағасы

Ж.Қ. Түймебаев – филология ғылымдарының докторы
эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің басқарма төрағасы-ректор

Редакциялық алқа:

Т.С. Рамазанов – эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ғылыми-инновациялық жұмысы жөніндегі проректоры, ф.-м.ғ.д., ҚР ҰҒА корр.-мүшесі;
Нұрсан Әлімбай – Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейінің директоры, профессор;
М.С. Ноғайбаева – эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың тарих, археология және этнология факультетінің деканы, т.ғ.к., қауым.профессор;
Ә.Т. Төлеубаев – т.ғ.д., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың археология, этнология және музеология кафедрасының профессоры;
Ғ.Қ. Омаров – эл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың археология, этнология және музеология кафедрасының доценті;
Г.Р. Мұхтарова – «Есік» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-музейін директоры;
М.О. Амирғалиев – «Таңбалы» тарихи-мәдени және табиғи мемлекеттік қорық-музейінің директоры;
Ғ. Теміртон – PhD, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі директорының орынбасары.

Жауапты редактор

Р.С. Жуматаев – PhD, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Археология, этнология және музеология кафедрасының меңгерушісі

Құрастырушы

Б.Б. Бесетаев, А.Е. Ергабылов

«Орталық Азияның ежелгі және дәстүрлі қоғамдарының тарихи-мәдени мұрасы: жаңа ашылымдар мен пәнаралық зерттеулер» атты «XIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары / Жауапты ред. Р.С. Жуматаев. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 468 б.

ISBN 978-601-04-5517-7

«XIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдарының жинағына Қазақстан және іргелес өңірлердің археологиясы мен этнологиясының, музей ісінің бүгінгі күнгі өзекті мәселелеріне арналған зерттеулер енген. Материалдар жинағы археологтарға, этнологтарға, тарихшыларға және қалың көпшілікке арналған.

В сборник материалов международной научно-методической конференции «XIII Оразбаевские чтения» вошли актуальные исследования, посвященные современным проблемам археологии, этнологии музеологии Казахстана и сопредельных регионов. Материалы сборника предназначены археологам, этнологам, историкам и широкой общественности.

1-сурет. Таңбалы тас жартас бетіндегі: үш будданың суреті

2-сурет. №11 1771ж. Ойрат жазуы бейнеленген жартас беті

3-сурет. Іле өзенінің ландшафты

4-сурет. Лотос тағында отырған Ногешвараджи буддасының бейнесі. 2000 ж. басында зақымдалған

MUSEUM OF HISTORICAL MONUMENTS OF TANBALY TAS

Drawings and inscriptions on the floodplain of the Ili canal, 110 kilometers north of Almaty. It is a fully illustrated and epigraphic monument of Buddhism in the territory of Almaty region. The monument was built in the floodplain of the Ili riverbed, 22 km northwest of the city of Kapshagai. A significant number of Tibetan and oirat inscriptions of Buddhist content are known in Kazakhstan. The main part of them is prayers in the form of an ancient Tibetan inscription and inscriptions in Mongolian, written in the ancient Turkic Alphabet.

А.А. Бисембаев, Ш. Сарсенов, А.Б. Уразова

Ә.Х. Марғұлан ат. Археология институты, К.Жұбанова ат. АӘУ,

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі

Ақтөбе, Қазақстан

e-mail: abissembaev@mail.ru

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ӘЛЕМДІК МУЗЕЙЛЕРДІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Музей (ежелгі грек. Μουσείο – музалар үйі), жалпы анықтама бойынша табиғи-тарихи, материалдық және рухани мәдениет ескерткіштері болып табылатын заттарды жинауға, зерттеуге, сақтауға және экспонаттауға, сондай-ақ ағартушылық және насихаттау жұмыстарына бағытталған арнайы мекеме.

Ақтөбе облыстық тарихи-өлкетану музейі 2018 жылы қарқынды дамып келе жатқан қаланың жаңа орталығында, дамыған инфрақұрылымы бар Батыс-2 шағын ауданында көптен күткен жаңа ғимаратқа ие болды.

Осыған байланысты, насихаттау мәселелеріндегі көптеген дәстүрлі әдістемелер біршама ескірген сипатқа ие болған цифрлық технологиялардың әлемдегі музейдің даму перспективаларын қорытындылап, белгілегіміз келеді.

Музейге қатысты негізгі ұғымдарды қазіргі қоғамның әлеуметтік-мәдени өмір жүйесіндегі орнын анықтау қажет. Қазіргі қоғамда қазақстандық және әлемдік мәдениет құндылықтарының сақталуы мен ұдайы өндірілуін, орнықты тарихи жадыны қалыптастыруды және мәдени-тарихи дамудың сабақтастығын қамтамасыз етуді айқындайтын факторлардың жалпы блогында маңызды орын музейлерге тиесілі. Ұзақ уақыт бойы олар әлеуметтік-мәдени салада, қоғамның рухани өмірінде, ағартушылықта, білім беруде, адамдардың адамгершілік-эстетикалық тәрбиесінде, ақпараттық және коммуникациялық процестерде, ұлттық өзін-өзі тануды бекітуде үлкен рөл атқарады (Гнедовский, 2001, с.283-284).

Жағдайды талдау кезінде музей ісі – бұл музейлердің елдің мәдени мұрасын жинақтау, есепке алу, сақтау, қорғау, зерттеу және пайдалану, сондай-ақ осы процестерді сырттан көрсетуді қамтитын ерекше қызмет түрі екенін ескеру қажет. Музей ісі кешенді түрде музей саясатын – музей заңнамасын, музей құрылысын, музейлерді басқаруды ұйымдастыруды, сондай-ақ музейтануды, музей практикасын, ғылыми қор, экспозициялық және ғылыми-ағартушылық жұмысты қамтиды.

Егер музей ісі ұғымын тұтастай мәдениет жүйесінде қарастыратын болсақ, онда музей әлемі деп қоғам құнды деп таныған және болашақ ұрпаққа материалдық мәдени-тарихи тәжірибе ретінде сақтауға және беруге жататын тарих, мәдениет, табиғат объектілері жұмыс істейтін мәдени кеңістіктің бір бөлігі деп түсінуге болады. Музей әлемі сақталуға және қазіргі заманғы мәдениетке енгізілетін объектілерді ғана емес, сонымен қатар, осы міндеттерді орындайтын мекемелердің, адамдардың, идеялардың жиынтығын да қамтиды. Объектілерді қазіргі заманғы мәдениетке енгізу, оларды өзектендіру процесінде музей әлемі шеңберінде қазіргі және болашақ мәдениетіне белсенді әсер ететін ерекше тарихи-мәдени орта қалыптасады.

Қазіргі уақытта музей білім беруден басқа, халыққа жаңа қызметтер көрсетуге және сәйкесінше қоғамның өсіп келе жатқан зияткерлік және мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған заманауи бөлімдердің кең желісі бар күрделі организм болып табылатын демалыс орталығына айналуға. Осылайша, ХХІ ғасырдың басында музейлердің миссиясы айтарлықтай өзгерді, оның мазмұны жаңа әлеуметтік сұраныстармен тікелей байланысты (Дмитриева, 2001, с.357-358).

Бүгінгі күні музейдің маңызды мәселесі – бұл еркін нарық жағдайында келушілерді, басқаша айтқанда, сатып алушыларды, тұтынушыларды, сондай-ақ олардың серіктестерін немесе демеушілерін білу. Осы тепе-теңдікті сақтау – музейдің әлеуметтік және экономикалық табыстылығының міндетті шарты. Жаңа маркетингтік стратегиялар мен технологияларды әзірлеу қажет. Жоғарыда айтылғандардың бәрімен музейдің барлық қызметі тек қоғамның айтылған тілектеріне қарай жүре алмайтындығын ескеру қажет. Осы орайда жағдайды ашық бұрмалау жолымен кету мүмкіндігі бар. Ғаламтордағы тексерілмеген ақпараттың көптігі әлеуетті тұтынушылардың басында өте фантастикалық картиналардың болуына әсер етеді (Мастеница, 2005, с.14-22).

Бүгінгі таңда музей мамандары құралдардың барлық арсеналын кеңінен қолдануы керек: білім, кәсіби қарым-қатынас дағдылары, әлеуетті аудиторияны ақпараттандыруға және музей ұсынысын жарнамалауға бағытталған өнер.

Халықтың жас бөлігінде музей "ескірген", "іш пыстыралық" және "заманауи емес" мәдени мекеме деген тұрақты идеяларға байланысты әр түрлі түсініктерді жоққа шығару маңызды. Музей ісіндегі заманауи инновациялық технологиялар тұтастай алғанда музей сервисінің деңгейін айтарлықтай кеңейтіп, сапаны арттыра алады және халықтың мұражай қызметтеріне жаңа әлеуметтік-мәдени қажеттіліктерін қалыптастыра алады. Жоғарыда айтылғандардың бәрі өз кезегінде музейлерге келушілермен жұмысты жаңа жолмен ұйымдастыра алатын әлеуметтік-мәдени қызмет бойынша жоғары деңгейдегі мамандарды даярлауды қажет етеді.

Бүгінгі таңда музей өзінің талғампаз келушісіне материалдық және материалдық емес көптеген өнімдерді ұсына алады. Оның орнына, оның оң имиджін және тиісті атмосферасын қалыптастыруға қатысатын келушілердің оң реакциясын ала отырып, табысқа жеткен кезде олар еріксіз оның жарнама агенттеріне, түрлі салалардағы ынтымақтастықтағы жақсы серіктестеріне айналады.

Қазіргі әлем бір орында тұрмайды, үнемі дамып отырады және музей қоғамдық мекеме ретінде де әлеммен бірге өзгеруі керек. Біздің ойымызша, қазіргі замандағы музейдің виртуалды экскурсия мүмкіндігі бар өз сайты болуы керек. Қазіргі уақытта музейлерге барудың бұл түрі әлемдегі барлық ірі музейлерде жүзеге асырылған. Осылайша, іс жүзінде Нұр-Сұлтан қаласындағы Қазақстан Республикасының Ұлттық музейіне баруға болады, онда музей сайтында экспонаттардың 3D моделдерін қарауға болады. Бірақ экскурсия кезінде сіз көрме туралы көбірек ақпарат ала алмайсыз, залда көрсетілгеннен гөрі экспонаттардың 3D модельдеріне де қатысты, экспонаттың атауынан басқа, сіз қосымша ақпарат ала алмайсыз, бұл виртуалды экскурсияның басты кемшілігі. Ғылыми

мақалалар мен диссертациялардың ақылы сайттары сияқты, ақылы түрде жүктелетін ақпараттың көлемін кеңейту қажет. Бұл музей үшін қосымша табыс алуға, сайтты жұмыс жағдайында ұстау үшін бос қаражаттың болуына мүмкіндік береді.

Болашақта музейлерді VR платформасына ауыстыру перспективасы мүмкін болар еді. VR платформасы музей ісін дамытуға өте жақсы қосымша болар еді. Виртуалды музей тұжырымдамасы музейдің барлық экспонаттарын VR платформасына толығымен немесе ішінара ауысады деп болжайды. Еліміздің барлық музейлері осылай бір қосымшаға біріктіруге болады, ал VR платформасына қосылуға арналған құрылғысы бар адам осы қосымшаны сатып алып, музейдің виртуалды залдарында экспонаттарды қарап жүре алады. Сондай-ақ, мұндай тұжырымдаманы қолданған кезде экспонат туралы ақпарат музейге келуші үшін мүмкіндігінше ыңғайлы түрде ұсынылуы мүмкін. Авторлық құқыққа қатысты мәселелерді болдырмау үшін, жазба авторларымен қарым-қатынасты нақтылау және т.б. мәтіндерді, фотосуреттер мен файлдарды еркін жүктеу мүмкіндігі бұғатталуы керек. Бірақ, музей кеңістігіне қолжетімділік тәулік бойы бос және барынша жеңілдетілген болуы тиіс.

Сонымен қатар, музейлерді VR платформасына толығымен көшіру, әр экспонат мүмкіндігінше шынайы жазба өте қиын және көп уақытты қажет ететіндігін түсіну керек. Сондықтан, ұсынылған тұжырымдама музейлердің өздерін жоймайды, өйткені адамның тарих экспонаттарын тірілей көруге, ең бастысы түпнұсқаны көруге деген ықыласы әрдайым келушілер үшін қызықты болып қалады, ал виртуалды музей өте жақсы қосымша болады, кез-келген уақытта сілтеме жасау мүмкіндігі бар анықтамалық материал ретінде қалыптасыды. VR платформасына әртүрлі дәуірлердегі шайқастардың қойылымын модельдеуге болады, онда тағы ежелгі рәсімдердің әр келкі түрлерін көрсетуге болады. Анимацияға монтаждалған деректі және тақырыптық фильмдерге кең орын ашылады. Музейге келушілер бұның барлығын VR платформасына қосылуға арналған арнайы құрылғылары бар залдарда көре алады.

Қазіргі заманғы музейді дамытудың тағы бір нұсқасы ашық аспан астындағы музей болып танылады, мұндай музейлер соншалықты кең таралмаған, бірақ олар көбінесе мүсіндер, әскери техника, ұшақтар және тағыда басқа ғимараттарға орнықтыруға қиын экспонаттар орналастырылады немесе мұндай музейлер ежелгі қалалардың қирандылары мен бұрынғы қалпына келтірілген қоныстар болуы мүмкін. Ақтөбеде Кеңес Одағының Батыры Т. Бигелдинов атындағы Ақтөбе жоғары әскери авиациялық училищесінің ұшу техникасы музейі жарқын мысал бола алады. Жылына бір рет ол қала тұрғындарының еркін кіруіне мүмкіндік береді, кейде оған кіру мүмкін емес болады.

Мұндай музейлерде VR технологиясы өте жақсы қосымша болады. Ежелгі қалалардың қирандыларын VR платформасында қайтадан құруға болады, мысалы, Отырар ашық аспан астындағы музейіне келушілер Отырар қаласының қирандыларын көріп, содан кейін VR платформасында қалпына келтірілген жойылмаған кездегі Отырар қаласының көшелерімен серуендей алады. Қазіргі уақытта Қазақстанның оңтүстігіндегі қалаларды қайта құру әрекеттері жүріп жатыр, бірақ өкінішке орай, сыншылардың қатты қарсылығына ұшырауда. Мәселе идеяда емес, оның жүзеге асырылуында, сыбайлас жемқорлық схемалары, қайта қалпына келтіру кезінде заманауи құрылыс материалдарын қолдану және т. б.

Музейге келушілер ортағасырлық қаланың тұрғындарымен серуендеп, олардың сол кезеңдегі өмірімен таныса алады, сонымен бірге келушілер қала туралы ақпаратпен ең ыңғайлы түрде таныса алады, осы қаладан шыққан әйгілі тұлғалар туралы біле алады және мұның бәрі музейге келушілерде өте жақсы әсер қалдырады және қала тарихына деген қызығушылықты оятады.

Техника және көлік музейлерінде сіз музейде ұсынылған жабдықты басқарудың виртуалды курсына жүзеге асыра аласыз. Келуші бұл техниканы басқаруды үйренбесе де, басқармалар туралы болжалды түсінік алады, бұл музейге және онда ұсынылған басқа да экспонаттарға қызығушылық тудырады. Сол қағида бойынша сіз темір ұстасы сияқты өткен дәуірдің түрлі қолөнерімен таныстыру курстарын өткізе аласыз. Айта кету керек, мұндай курстар қазір кейбір ашық аспан астындағы музейлерде өткізіледі, онда өткен қалалардың өмірі қалпына келтіріледі, бірақ виртуалды курстарда мұны әлдеқайда жақсы жүзеге асыруға болады (Златоустова, Каспаринская, Кузина, 2001, с.402-403).

Бірақ VR технологияларын қолдануға кеңес берілмейтін музейлер бар, оларға Ақмола облысындағы "Алжир" музейі немесе Польшадағы "Аушвиц-Биркенау" музейі кіреді. Бұл музейлер бұрынғы концлагерьлер болып табылады, онда көптеген жазықсыз адамдар қамауға алынған. Олардағы атмосфера мұңды, сондықтан оларды VR платформасымен толықтыру қажеті жоқ.

Мұндай музейлерде осы мекемелердің тарихы туралы деректі фильмдер көрсетілетін ақпараттық экрандарды іске асыру оңтайлы.

VR платформасын пайдалану жалпы музейлердің дамуына үлкен түрткі болады. Қазірдің өзінде ұсынылған заттардың кейбірін VR платформасынның көмегімен жүзеге асыруға болатындығын ескере отырып, соншалықты шынайы және әдемі болмаса да, мұндай музейлердің болашағы зор. Егер VR индустриясының өсу қарқынын ескеретін болсақ, онда бұл барлық инновациялардың іске асырудан алыс емес деп сеніммен айтуға болады және жақын арада біз Қазақстан музейлеріне виртуалды экскурсиямызды бастай аламыз.

Музейдің қазіргі қоғам үшін маңызы жаңа қажеттіліктерді қалыптастыратын және жаңа мамандарды тартуды талап ететін мәдениет саласындағы қызметтер нарығындағы өзгерістермен анықталады. Бұл музей жұмысына тікелей байланысты. Бірнеше саланың қиылысында жаңа қызметтерді құру және дамыту мүмкін. Мысалы, музейді дәстүрлі әлеуметтік-мәдени институт ретінде туризм, білім беру мекемелерінің қызметі, демалыс, сауда және ақпараттық қызметтер сияқты бағыттармен байланыстыру қызметтерді дамытуда үлкен мүмкіндіктер береді.

Осылайша, ғылым мен техниканың қазіргі жағдайы, ақпараттық технологиялардың қоғам өмірінің барлық салаларына енуі музейден дәстүрлі балалар мен егде жастағы адамдар туратын аудиторияны жоғалтып қана қоймай, кез-келген жаңа ақпаратқа күмәнмен қарайтын – жасөспірім мен жастар аудиториясына ие болу керек. Ал бұл музейлер өткен жәдігерлерді сақтай отырып, заман ағымына ілесе жүрсе ғана мүмкін болады.

Әдебиеттер

Гнедовский М.Б. Коммуникация музейная // Российская музейная энциклопедия. Т. 1. М., 2001. С.283-284.

Дмитриева Е.К. Мемориальные музеи // Российская музейная энциклопедия. Т. 1. М., 2001. С.357-358.

Златоустова В.И., Каспаринская С.А., Кузина Г.А. Музейное дело в России // Российская музейная энциклопедия. Т. 1. М., 2001. С.402-403.

Мастеница Е.Н. Культурное наследие и музей: проблемы взаимодетерминации // Научно-исследовательская работа в музее. Тезисы докладов на VIII Всероссийской научно-практической конференции МГУКИ / Науч. ред. Н.Г. Самарина. М., 2005. С. 14-22

REALITIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE MUSEUM IN THE MODERN WORLD

Museum is a special institution focused on collecting, studying, storing and exhibiting objects that are monuments of natural history, material and spiritual culture, as well as educational, popularization and propaganda activities.

This article summarizes the existing results, and also outlines the prospects for the development of the museum in the modern world, with an active component of digital technologies, when many traditional methods of propaganda and popularization are somewhat outdated.

The current state of the science and technology, the penetration of information technology into all spheres of society, requires the museum to be sensitive to changes in order to acquire new categories of visitors.

А. Ершат

ҚР Мемлекеттік орталық музейі

Алматы қ., Қазақстан

e.ardak1011@gmail.ru

ҚЫТАЙ МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ФАРФОР ҒЫДЫСТАРЫ

Тарихы мен мәдениеті ежелден қалыптасқан Қытай халқы әлемдегі төрт өркениетті мемлекеттердің бірі саналады. Ертеден-ақ бүкіл әлемге танымал болған Қытай фарфоры – Аспан асты елінің дәстүрлі мәдениетінің маңызды бір бөлігі болып табылады. Қытайдың төрт ұлы өнертабысынан (қағаз, компос, оқ-дәрі, кітап басу ісі) кем түспейтін фарфор бұйымдары дәстүрлі тамақтану, яғни шәй ішу мәдениеті және көркемөнермен тығыз байланысты. Сол себепті фарфорды ежелгі қытай мәдениетін танып, білудің алғашқы қадамы деп атауға болады.

Ежелгі Қытайда ойлап табылған фарфор әлі күнге дейін өзінің әсемдігі мен құндылығын жоймай келе жатыр. Мыңдаған жылдар бойы қытайлықтар бұл бұйымдарын одақтас елдерге, көрші елдердің елшілеріне, белгілі тұлғаларға мемлекет атынан сыйлап отырған.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Ноғайбаева М.С. Кіріспе сөз.....	3
Әлімбай Нұрсан Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейіне 190 жыл.....	4

ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ЖЕТИ ҚЫРЫ ЖӘНЕ ЕУАЗИЯ АРХЕОЛОГИЯСЫ

Тілеукабыл Ж.Ж. Солтүстік-Шығыс Арал маңында орналасқан ежелгі дәуірдің археологиялық ескерткіштері.....	6
Баянова Ж.К. Строительство архитектуры Ботайского жилища.....	10
Төлеубаев Ә.Т., Шакенов С.Т., Ермағылов А.Е. Тарбағатайдағы қола дәуірінің Сабырбай қорымында жүргізілген зерттеу жұмыстары.....	14
Мерц И.В., Рогожинский А.Е. Андроновское поселение Елеке сазы в Тарбағатае.....	23
Марсадолов Л.С. Сакральные пути для живых и мёртвых в I тыс. до н.э. (по материалам курганов и петроглифов Центральной Азии)	27
Ямаева Е.Е. Солнечная тамга алтайцев и изображения колесниц на скалах: в контексте интерпретации материалов пазырыкской культуры Горного Алтая.....	44
Кариев Е.М., Самратова Д.Б. Основные этапы научного поиска в археологии (в свете некоторых аспектов общенаучной методологии и исторического источниковедения)	48
Подушкин А.Н., Мякишева О.А. Работы Культобинского отряда археологической экспедиции Центрального государственного музея РК в 2013 году	55
Қалыш А.Б., Аққалиева А.Ш. Письменные источники о сарматских племенах в трудах античных авторов	70
Утубаев Ж.Р., Сүйіндікова М.Қ. Бәбіш мола кешенінің керамикалық материалдары (2020 жылғы қазба бойынша)	76
Утубаев Ж.Р., Шағирбаев М.С. Бәбіш мола қалашығынан табылған жануар сүйектерінің археозоологиялық талдаулары (2020 жылғы материалдар бойынша)	83
Мякишева О.А. Исследование усуньских курганов на могильнике Актерек (материалы археологической экспедиции Центрального государственного музея РК)	93
Ерсариев А.М. Жетісу ежелгі көшпелілерінің қару-жарақ коллекциясы (Актерек қорымы материалдары негізінде ҚР МОМ қорынан)	99
Худяков Ю.С., Борисенко А.Ю. Характерные особенности военного искусства древних тюрок в период образования Первого тюркского каганата.....	104
Шайкен Ж.А. Древнетюркская каменная архитектура степной зоны.....	107
Bahar Hasan Memorial tomb of Bilge khan and turkish Archeology.....	112
Торежанова Н.Ж. Полевые археологические исследования кургана №10 могильника Актерек (материалы археологической экспедиции Центрального государственного музея РК)	120
Айтқали А.К., Жунисханов А.С., Исин А.И., Рахманкулов Е.Ж. Курганы Қарасу-Үштөбе.....	124
Хасан Аксой Наскальные рисунки в историческом процессе: оценка значительных этапов дифференциации	129
Ақымбек Е.Ш., Шағирбаев М.С., Нұрғали Н.Б. Шу өңірінен жаңадан ашылған ортағасырлық төрткүлдер (2018–2020 жылдардағы зерттеу жұмыстары бойынша)	137
Молдахмет А. Ортағасырлық Қышқала (Баршынкент): эпостық деректерде.....	151
Рахимов Н.Т. Полевой сезон в период пандемии: раскопки в крепости Худжанда.....	154
Жұмай Г. Жетісу өңіріндегі қалалық мәдениет және ортағасырлық ескерткіштер	160
Петров П.Н., Брагин А.О., Шокай Е.Т. Куйрыктобинский клад серебряных тимуридских монет начала XV века.....	163
Сүлейменов А.Б. Қазақстандағы музыкалық аспаптар археологиясы мәселелері.....	173
Гильманова Н.Ф. Возрождённый из руин.....	175
Полев Е.В., Дикий Я.В. Научное наследие Е.А. Хамзиной в археологических коллекциях ИМБТ СО РАН.....	180
Нуржанов А.А., Шағирбаев М.С. Археозоологические исследования костных остатков из средневекового городища Кастек (по материалам раскопок 2020 г.)	185
Суатаева Д.С. Ортағасырлық Талғар қалашығынан шахмат тасының табылуы мен зерттелу тарихы	193
Сатаева Б.Е. Ортағасырлық Рахат археологиялық кешенінен табылған қыш бұйымдардың жасалу ерекшеліктері мен атқаратын қызметі (2020 жылғы археологиялық қазба жұмысының есебі негізінде).....	197

ЭТНОГРАФИЯ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚ ЖӘНЕ ДӘСТҮР

Әлімбай Нұрсан Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі қорындағы Абайдың өмірбаяны мен шығармашылығына байланысты бес түпнұсқа-қолжазбалар жөнінде	206
--	-----

Курбанова М.Б. Традиционные мясные блюда Бухарского оазиса как фактор взаимодействия оседлых и кочевых культур (конец XIX в. – начало XX в.).....	215
Шалманова А.Б. Қандастардың қазақстандық қоғамда бейімделуі (Ақтөбе облысы мысалында).....	221
Чадамба Л.Д. Историко-культурное наследия Тувы: проблемы изучения и сохранения	225
Курбанов Ф.Г. История суфизма в музейных экспонатах.....	228
Омарбеков Т.О. Қазақ ру-тайпаларының ұрандарына айналған символдық тарихи тұлғалар.....	232
Батырева С.Г. Традиционное жилище калмыков в призме мировидения номадов	237
Ермекбаева А. Этнографиялық коллекцияның қорлану үрдісінің бастауы, бағыттары және құрамы.....	241
Зунунова Г.Ш. «Вещный мир» узбеков: локальные практики гендерного форматирования	245
Ескекбаев Д. XX ғасырдың екінші жартысындағы ауыл тарихы немесе тағдыры тарих болған тұлға туралы.....	253
Ескекбаев Д. Шағын ауыл топонимикасы тарихнамалық дерек ретінде	259
Кистаубаева А.К. Социально-демографические характеристики казахской диаспоры во Франции.....	266
Медведев В.В. Индигенные сообщества в городском пространстве: специфика и практики повседневности	272
Атығаев Н.Ә., Жандосова З.Ә. Қазақ хандығы тарихын зерттеудегі <i>Тарих-и Алфи</i> шығармасындағы деректердің құндылығы жайында	279
Бекназаров Р.А., Искендиоров С.Р. Обычай и обряды казахов в условиях глобализации.....	283
Солтиева Б.Ш. Қазақ мәдениетіндегі сал-серілік дәстүрінің эстетикалық ерекшеліктері.....	286
Жапақова Г.С. Казахское декоративно-прикладное искусство.....	290
Сабденова Г.Е., Усерова А.Н. Ұлттық ислами тәрбиенің кейбір кырлары.....	293
Морякова М.Т. Түрік зерттеушілерінің еңбектеріндегі көшпелі халықтар мәдениетінің ерекшеліктері жөнінде	297
Смагулов Б.К. «Солтүстік қазақ жазығы» өңіріндегі қазақтардың жерлеу салты және оның кейбір тарихи-этникалық параллелдері.....	300
Сабденова Г.Е., Усерова А.Н. Қазақи тәлім мен діни тәрбиенің кейбір тарихи-құқықтық сауалдары.....	305
Сихымбаева К.Б. Дерматоглификалық зерттеулердегі қазақтардың этногенетикалық аспектісі.....	309
Картаева Т.Е., Есенаманова А.С. Сыр өңірі қазақтарының тарихи демографиясы: көшпелілер мен отырықшылардың арасалмағы (XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басы)	315
Шойбеков Р.Н. Құстар әлемімен байланысты қалыптасқан кейбір бейнелі сөз орамдарының лингвомәдени семантикасы	324
Қақабаев Б.С. Тері өңдеу ісі – қазақтың дәстүрлі кәсіпкерлігінің негізгі бағыттарының бірі	327
Ниязова М.И. Традиции и обряды казахов Учкудукского района Навоийской области (Узбекистан).....	332
Құлназарова Г.С. Түркияның Ташкенті	337
Болсынбек Т. Жүн ұқсату үрдісіндегі халықтық атаулар мен ұғымдар.....	339
Жандосова З.А., Атығаев Н.А. Из истории казахско-сафавидских отношений: письмо Аббас-шаха II к казахскому хану Тауке.....	344

МУЗЕЙ ІСІ ЖӘНЕ МӘДЕНИ МҰРА

Кистаубаева А.К. Фотодокументальные материалы об истории Верного из фондов Центрального государственного музея РК.....	348
Кепин Д.В., Титова Е.Н. Использование этнографических моделей при создании интерьерных тематико-экспозиционных комплексов (По материалам эпохи бронзы Украинского Полесья).....	354
Мукашев Ж.Б. Таңбалы тас тарихи ескерткіштерін музейлендіру	362
Бисембаев А.А., Сарсенов Ш., Уразова А.Б. Қазіргі кездегі әлемдік музейлердің даму перспективасы.....	364
Ершат А. Қытай мәдениетіндегі фарфор ыдыстары.....	367
Рахманкулов Е.Ж. Опыт создания исторического поселения эпохи бронзы в рамках национального парка «Бозок».....	372
Жұбатқанова Қ.Ж. Ақтөбе облысы қазақтарының материалдық мәдениетін музей коллекциясы арқылы талдау.....	376
Ахметжан К.С. Казахские кинжалы и тесаки (исследование на основе музейных и иконографических материалов).....	384
Искаков А.Ш. Ұлытау – Жезқазған өңірінің Алтын Орда кезеңінің ескерткіштері туризм дамуының маңызды бағыты.....	399
Шәкен Б. Жыға – экскурсия объектісі ретінде (музей педагогикасының тиімділігі жөнінде).....	403
Құрбанәлі Ж. Еліміздегі тарихи-мәдени мұраны сақтау және насихаттаудағы	

қорық-музейлердің үлесі	407
Айтқұлова Э.Ә., Амаргазиева Ә.Ж. «Есік» қорық-музей қорындағы кола дәуіріне тән ғұрыптық бұйымдар коллекциясы	410
Кушенко А. Механизм реализации культурно-образовательных программ и проектов в онлайн-формате (из опыта Центрального государственного музея РК)	415
Қыдырәлиева Г.Қ. Балаларға арналған интерактивті музейлік-педагогикалық бағдарламалары (ҚР MOM тәжірибесінен)	420
Бакқұлова С.М. ҚР MOM қайырымдылық әлеуметтік жобалары	423
Дандығараева Б. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейіне келушілерге әсер еткен факторлар немесе Орталық музей келушілерді қалай тартады.....	425
Стамқұлова Г. ҚР MOM археология қорындағы Арыс мәдениеті коллекциясының қалыптасу тарихынан үзінді	428
Курбанов К.Н. Кибла-намо – печать-компас середины XIX века из Бухары	431
Курбанов Б.Г. Поднос из сокровищницы Бухарского эмира	433
Мурзинцева А.Е. Естественноисторические музеи в Республике Бурятия	435
Бағдаулетова Б., Қыбырай Ж. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейінде шетел қонақтары үшін экскурсия ұйымдастыру ісінің жүзеге асырылуы.....	444
Буркитбаев Д. Қазақтың материалдық мәдениеті Абай шығармашылығында (ҚР Мемлекеттік Орталық музей экспозициясы негізінде)	447
Ашимова Ү. Музейлік затты зерттеу мен насихаттау: кезеңдері, әдістері (ҚР MOM тәжірибесінен).....	450

ЕСТЕЛІКТЕР МЕН ХАБАРЛАР

Жолдасбаева К.О. Археология ғылымында із қалдырған дара тұлға – Сәйден Жолдасбайұлының еңбектерінен үзінді	456
Жолдасбаева Д.М. Сәйден Жолдасбайұлы туралы қысқаша өмір-дерек (ағайын-туыстарының естеліктері негізінде).	461

Ғылыми басылым

«ОРТАЛЫҚ АЗИЯНЫҢ ЕЖЕЛГІ ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАРЫНЫҢ ТАРИХИ-
МӘДЕНИ МҰРАСЫ: ЖАҢА АШЫЛЫМДАР МЕН ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР» атты
«ХІІІ Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

20-21 мамыр, 2021 жыл

ИБ №14642

Басуға 22.06.2021 жылы қол қойылды. Формат 70x100 ¹/₈.

Көлемі 58,5 б. т. Тапсырыс №6172. Таралымы 30 дана.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.